

Sven Atle Johannesen: Nordstoga og Asheim med nye CD'er

J. S. Bach:

Toccatas, Preludes and Fugues

(BWV 565, 578, 545, 767, 534, 550, 546, 532, 579, 540, 766, 536, 543 og 544)

Kåre Nordstoga, orgel

Spilt i St Johannis, Lüneburg

Orgel: Bl.a. Stellwagen 1652, Dropa 1715, von Beckerat 1952/1976

LAWO LWC 1153 (2018)

Siste utgivelse i Nordstogas Bachsyklus er hovedsakelig viet såkalte «frie orgelkomposisjoner» av type preludium/toccata og fuge. Vi får verker av symfoniske dimensjoner, som BWV 544 og 546 og mindre verker som BWV 536 og 545, vi får de enkeltstående fugene BWV 578 og 579 og «seksjonerte» verk som BWV 565 og 532. Dessuten spiller Nordstoga de to partitaene BWV 766 og 767. Det er blitt en flott utgivelse, men ikke uten forbehold.

Orgelet på innspillingen er det store instrumentet i St Johannis i Lüneburg. Det er et orgel Bach selv har hatt kontakt med, men samtidig er det kanskje det orgelet hittil i syklusen som er minst autentisk. Med opprinnelse i 1550-årene ble det om- og påbygd utallige ganger før det fikk en tilbakeføring til 1715-status av Rudolf von Beckerat. I dag vil vi kanskje være

skeptisk til å betegne von Beckerats arbeid som «korrekt» restaurering? Men uansett er dette et orgel med mye historisk substans, og pedalomfanget takler BWV 550 og 536 (C-e¹) og BWV 540 (C-f¹).

En utfordring med mange preludier og fuger på samme CD er registrering. De aller fleste verk i denne sjanger er jo tenkt spilt *organo pleno*. Men Nordstoga er flink til å finne utveier for å variere klanginntrykkene: De to CD-ene starter med hhv. BWV 565 og 532, komposisjoner der ulike seksjoner kan registreres forskjellig. BWV 540, 544, 545 og 546 er spilt på stort plenum; BWV 543 derimot i tilbakeholdt registrering, og det fungerer meget godt. BWV 534 spilles på 8' i manual og

16'+8' i pedal, mens de små frittstående fugene kun spilles på 8'-basis. Satsene i de to partitaene registreres selvsagt forskjellig. Dermed får begge CD-ene omtrent samme oppbygging, og kan spilles i ett som et slags konsertprogram, omtrent slik: Plenum – Piano – Stort plenum – Variasjonsverk – Piano – Plenum – Stort plenum.

De store verkene som BWV 540, 544 og 546 får her en avklaret monumental framføring. Nordstoga vet å framheve de enkelte satsenes formoppbygging og spiller med innsikt og autoritet. Tempi er vel avbalansert, og artikulasjonen er langlinjet, men tydelig. Framfor alt faller Nordstoga ikke for fristelsen til å strø om seg med unødvendige forsiringer eller agogiske påfunn. Musikken får lov til å tale for seg selv. BWV 540 er et flott eksempel: En toccata som virkelig blir presentert med den nødvendige blanding av sprudlende overskudd og indre dramatikk, og (...) en enastående dubbelfuga, med en monumentalitet som om den ville omfamna hela universum (Hans Fagius), delvis i Stile antico, spilt med all den verdighet og tyngde musikken krever. Nordstoga bruker ca. 1 minutt lenger tid enn Ton Koopman i fugen (5:51 mot ca. 4:45 i ulike Koopmanninsspillerne), og viser at han har forstått hvilken ro som kreves for at musikken skal få utfolde seg skikkelig. Og fugen BWV 544,2 med sin komplementærrytmikk (konsekvent 16-dels-bevegelse fra takt 4), stramt spilt, uten ødeleggende omregistreringer eller endring av tempo underveis.

Men andre steder stemmer det ikke

helt. I f-moll (BWV 534) blir registreringen litt puslete i forhold til det tragiske innholdet, den dramatiske akkorden i takt 70 får ikke tilstrekkelig tyngde, og spillet er litt for passivt. At preludium og fuge har samme registrering er derimot et pluss. I de seksjonerte verkene BWV 550 og 532 synes jeg det går for fort i overgangene, de ulike delene flyter i hverandre og som tilhører har jeg vanskelig for å henge med. Spillet innen hver del er derimot imponerende og fullt av overskudd. I fugen etter Corelli (BWV 579) er savnet av 16' i pedal stort. BWV 565 er velformet og veksler naturlig mellom de ulike manualverkene i den innledende toccata, men i fugen blir det liten eller ingen kontrast i «ekkopartiene». I stedet for klanglig kontrast kunne ekko illuderer gjennom ulik artikulasjon, men dessverre utnyttes ikke den muligheten heller.

I de to partitaene utnyttes klangfargene i Lüneburg-orgelet, og satsene er registrert variert og omhyggelig. Men ett sted blir det galt: Dialogen forte/piano i BWV 767,9 forsvinner fordi de to manualene er for like både i klang og dynamikk. Plenum mot plenum lager ikke tilstrekkelig kontrast, jeg skulle ønsket meg f.eks. plenum mot 8'+4'. Satsen er ellers drivene godt spilt, selv om det også her kunne vært drevet litt mer mellom de ulike seksjonene.

Hans Fagius spredte alle de frie orgelverkene jevnt utover de 17 CD-ene da han spilte inn Bach komplett for BIS. Dermed kunne han tillate seg plenumregistrering på omtrent alt, uten

at det virket slitsomt eller ensformig. Men slik Nordstoga har disponert denne utgivelsen viser han at det går an å tenke annerledes med disse komposisjonene. Ideen med å la frie verk omkranske partitaene er også god, og lager et velkomponert program.

Denne utgivelsen holder vanlig høy LAWO-standard. Lydbildet fra St Johannis i Lüneburg er klart og rent, og utenommusikalske lyder er omrent fraværende. I de svakere registreringene i partitaene og de frittstående fugene fornemmer vi rommet i større grad; i forte flyttes fokus mot instrumentet. At det er mindre kontrast mellom de ulike verkenes plenum må vel tilskrives orgelet og ikke opptaket. Tekstbilaget følger også opp de tidligere utgivelsene, på godt og vondt: Stilig design, litt vrient å lese pga. liten skrift og kreativt fargebruk, litt mangelfulle kommentarer, medfølgende disposisjon til orgelet, men ingen registreringer.

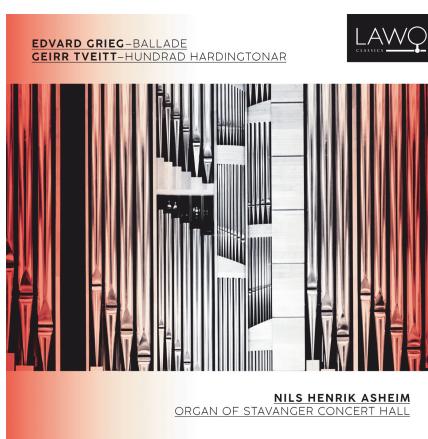
Oppsummert er det her mye å glede seg over, ikke minst i de store BWV 540, 544 og 546 – der er det bare å bøye seg i støvet. Og det er jo ikke sikkert du er enig i undertegnede innvendinger.

* * * * *

E. Grieg: Ballade, op. 24
G. Tveitt: Hundrad Hardingtonar (utdr.)
Nils Henrik Asheim, orgel
Spilt i Stavanger konserthus
Orgel: Ryde & Berg op. 100 (2012)
LAWO LWC 1151 (2018)

Edvard Grieg og Geirr Tveitt, arrangert av Nils Henrik Asheim, spilt på Ryde & Berg-orgalet i Fartein Valen-salen i Stavanger konserthus og utgitt på LAWO: En «norskere» CD-produksjon er vanskelig å tenke seg. Sånn sett kunne dette passert som et turist-produkt, et kuriosum eller en attraktiv reklamesak for konserthuset og/eller orgelbyggeren. Men dette er mye mer enn en artig sak, her får vi et helstøpt kunstverk som må være den viktigste norske orgelplate på svært mange år.

Orgelet i Stavanger konserthus føles ideelt til det foreliggende prosjektet. Det har rikelig med ressurser, det dynamiske spenn er enormt og utvalget av klanglige nyanser er svært rikholdig. Asheim har gjennom flere år arbeidet mye med orgalet, har lært hva det kan og hva som kan fungere, og tør å utfordre det. Han er en stor fortolker av et bredt repertoar, og har evne som få til å finne skjulte dybder i musikken han framfører. Dessuten er Asheim en teknisk svært dyktig musiker som ikke

begrenses av manglende spilleferdigheter.

Griegs klavermusikk er omhyggelig komponert, og ingen ting er tilfeldig. Toneart, tekstur, harmonikk – alt er gjennomtenkt og bevisst valgt. Klaverets klanglige begrensninger og det at pianister bare har to hender takler Grieg med bevisst bruk av ulike stemmeleier, med oktaveringer, forslag, arpeggio og pedalbruk. Ingen er mer nøyne enn Grieg med *una corda*-pedalen! Alt dette er så utrolig godt inkorporert i musikken at det er vanskelig å tenke seg andre løsninger. Det er derfor vågalt å arrangere klaververkene for andre instrumenter.

Ballade i g-moll, op. 24 er et av Griegs meget få klaververk i større format. Det er et verk som er viktig for å forstå Grieg, og for å forstå Griegs øvrige musikk. Mange har spilt inn verket – av store norske pianister kan vi nevne Robert Riefling, Eva Knardahl, Haakon Austbø, Einar Steen-Nøkleberg, Sigurd Slåttembrekk og Leif Ove Andsnes – musikkvitere har beskrevet og forklart det, dels med utgangspunkt i Griegs liv og virke, og mange har forsøkt å finne skjulte betydninger i det og fabulert videre (eks. Ketil Bjørnstad i sin roman *G-moll balladen*.) Og så har Geirr Tveitt orkestret det!

Griegs ballade er et variasjonsverk, med tema fra folketonen *Den nordlandske bondestand* fra Valdres, nedtegnet av Ludvig Mathias Lindeman. De 14 variasjonene spenner utrolig vidt, og har alle et sterkt sær preg. Grieg er svært nøyne med tempo- og af-

fektbetegnelser. Utgangspunktet er *Andante espressivo* i *p*; ellers spenner det fra *ppp* til *fff* og fra *Lento* til *Prestissimo*, og vi er innom *Allegro agitato* og *Allegro capriccioso* i *pp*, Overført til orgel må registreringer ivareta dette spennet uten at de klanglige kontrastene stykker opp verket. Og tempo må passe. Balladen har ingen metronomangivelse fra Griegs hånd, men de fleste pianister finner seg til rette på 18-20 minutter (Arthur Rubinstein spilte den på 16, men det blir for voldsomt.)

Asheims orgelversjon av balladen er på 22:30, altså 3-4 minutter mer enn vanlig; ikke fordi han spiller langsommere enn andre, men fordi han tør å ta ut den rapsodiske siden av verket og spille svært rubato. Han lykkes fordi han finner perfekt balanse mellom detaljer og helhet, mellom rom og instrument. Hver enkelt variasjon får sin identitet, samtidig som verket ikke blir oppstykket i 15 frittstående elementer. Asheim skjønner Griegs frasering, og han bruker orgelets klangpalett bevisst uten å overdrive. Og han utnytter orgelets evne til å holde tonen så lenge det skal være på en meningsfylt måte.

Geirr Tveitt er en av norsk musikkens store klangkunstnere, og uovertruffen i instrumentering. Ingen kan som Tveitt utnytte orkesteret til klanglig mangfold, ingen har en så rikholdig fargepallett. Og som hos Grieg er musikken alltid bevisst utformet. Tveitt kan ikke videreutvikles eller arrangeres til det bedre, ikke en gang om man har et stort konsertorgel til rådighet. Men orgelet kan likevel være et alternativt medium

som viser detaljer i nytt lys og som tilbyr alternative farger.

Asheim har hentet 18 nummer fra orkestersuitene *Hundrad hardingtonar*, op. 151 og klaversamlingen *50 Folktanor frao Hardanger*, op. 150. De enkelte satsene er korte, med varighet 1-4 minutter. Kontrasten er stor til Griegs lange, helhetlige ballade. Her snakker vi ikke om variasjoner, men om fargelegging og understrekning av detaljer på impresjonistisk vis. Der Grieg lager et strukturert og systematisk variasjonsverk med en stigning lager Tveit korte glimt, øyeblikkssbilder. Og de hardangerske tonene er her overraskende «internasjonale»: *Velkomna med Åra* kunne ha inspirert en fantaserende Louis Vierne, *Guds Godhet og Guds Storhet* har elementer av å være en orgelkoral enhver tysk organist ville vært mektig stolt av, og *Den långje, långje Vettranattæ* kan framvise farger du ellers bare finner hos Messiaen. *Siste farvel* blir en uendelig vår og vakker Lied («romanse») for orgel, mens *Stavkyrkjestev* er et tonemaleri som framkaller usynlige bilder à la Charles Ives. Det vanskeligste stykket å transkribere, og det eneste som ikke lykkes helt, er *So stilt dei ror på Glitterfjord* – det blir ikke svakt nok, selv om strykkernes flageolettklanger er godt illudert i orgelet.

Asheims erfaringsbakgrunn som komponist og improvisator gjør at han kan tote å gå inn i rollen som ærbødig medskaper hos Grieg og Tveitt. Mindre dyktige musikere ville raskt kunne falle for fristelse til å lage et slikt prosjekt til en ego-tripp der egne påfunn blir satt i første rekke. Men Asheim går ikke for langt. Han har en dyp respekt for Grieg og Tveitts klangverden og finner en naturlig balanse mellom deres musikk og egen tolking. Dette er intet mindre enn imponerende!

Asheim skriver innsiktfullt og informativt om Grieg/Tveitt-prosjektet i bilaget. Tenk om alle CD-utgivelser hadde samme bevisste utgangspunkt! Ellers er det bare å rose LAWO for et meget renslig og tydelig opptak.

Dette er ikke den endelige tolkingen av verken ballade eller hardingtonar. Men det er et forsøk på å sette to av norsk musikkens mest betydningsfulle komponister og komposisjoner i nytt lys. Dette forsøket har Asheim lykkes 110 % med. Derfor er dette ikke bare den viktigste norske orgel-CD på lang, lang tid; det er faktisk fristende å snakke om århundrets norske utgivelse.

Grundregeln für Dispositionen sehr kleiner Orgeln mit zwei Manualen

8. Alle drei Normalkoppeln sind unterlässlich.

9. Ein Tremulant wird befürwortet.

10. Schleifladen mit mechanischer Traktur sind Selbstverständlich.

(Wolfgang Adelung: Einführung in den Orgelbau.)